

Лілія Ганушевська,
*студентка III курсу КМФ ЛНМА ім.
М. В. Лисенка,
(науковий керівник – Ірина Довгалюк,
докторка мистецтвознавства,
професорка,
завідувачка кафедри музичної
фольклористики)*

ЕКСПЕДИЦІЯ ФІЛАРЕТА КОЛЕССИ У СЕЛО ВАНЬОВИЧІ НА ЛЬВІВЩИНІ

Академік Філарет Колесса (1871–1947) – один із засновників українського етномузикознавства, видатний фольклорист, фаховий музикознавець, активний громадський діяч, знаний композитор, досвідчений педагог, Дійсний член НТШ (з 1909 року). Його музично-фольклористична спадщина має надзвичайно велике значення для української етномузикології. У доробку вченого як численні наукові праці, так і ґрунтовні зібрання українського фольклору.

Більшість польових матеріалів, які зафіксував Ф. Колесса у фольклористичних експедиціях, належно опрацьовані й опубліковані. Такими, наприклад, є його записи, що представляють народномузичну традиційну культуру Лемківщини [12], Закарпаття [14], Полісся [9], а також презентують самобутні українські жанри, зокрема думи [8] та гаївки [1]. Проте, значна частина його фольклорних записів залишається у рукописах, що містяться у Приватному архіві академіка Філарета Колесси у Львові. Серед таких матеріалів, які наразі маловідомі не лише широкому колу зацікавлених осіб, а й спеціалістам-фольклористам, є записи Ф. Колесси, здійснені у Підгірському селі Ваньовичі Самбірського повіту (нині – Самбірського району Львівської області).

У науковій літературі час візиту Ф. Колесси до Ваньовичів датовано літом 1908 року. Зокрема, таку дату подав Михайло Глушко в праці «Філарет Колесса і Наукове товариство імені Шевченка у Львові» [2, с. 67–68]. Своє припущення вчений зробив на основі опрацьованих постанов

Президії Наукового товариства мені Шевченка (далі – НТШ), у яких зазначено, що саме 1908 року Ф. Колесса отримав кошти на проведення низки експедицій у різні регіони Галичини. Серед сіл, які там згадано (Ляцько, Папортно, Ваньковичі, Ходовичі¹⁴, Нижній Струтин, Поручин, Розжалів) є і Ваньовичі. Насправді ж, у Ваньовичах Ф. Колесса побував ще влітку 1901 року, про що свідчать архівні документи з Приватного архіву академіка [4]. Очевидно, дослідник скористався цими, раніше записаними фольклорними матеріалами, додавши їх до звіту про використані кошти на проведення музично-експедиційних досліджень, який робив для Етнографічної комісії НТШ, що і стало причиною помилкового припущення М. Глушка про дату праці вченого у цьому селі.

Село Ваньовичі (до 1989 – Ваньковичи) було засноване 1390 року. Зберігся його доволі детальний опис, датований 1892 роком, тож маємо можливість уявити як виглядали Ваньовичі в часи, коли Ф. Колесса приїхав туди записувати народну музику. «Село, Самбірського повіту, розташоване за 8 км на південний захід від Самбора (район садів, зупинка/станція/колонія). На півночі знаходиться Дабровска, на сході Стралковіце... Вздовж південно-східного кордону протікає Дністер. Посередині села проходить дорога Самбір – Перемишль» [15, с. 937–938].

Власне на початку ХХ століття Ф. Колесса, попрацювавши рік у Стрийській гімназії (у 1900–1901 роках), з 1 серпня 1901 по 31 серпня 1907 року обійняв посаду професора у Самбірській гімназії [2, с. 15]¹⁵. Ймовірно, в канікулярний час перед новим навчальним роком він і зробив записи музичного фольклору в Ваньовичах.

Окрім власне педагогічної праці, Ф. Колесса на той час розпочав і власну дослідницьку діяльність. Він був членом НТШ, зокрема його Етнографічної комісії, та навіть опублікував у виданнях товариства дещо зі своїх етнографічних записів. Так, 1898 року у п'ятому томі Етнографічних записок за підтримки Івана Франка були надруковані записані у селі Ходовичах «Людові вірування на Підгір'ї» [5, с. 76–98]. Тож «перебуваючи в різних структурних підрозділах НТШ у Львові, Філарет Колесса посідав у них різний статус, а заодно був наділений різними правами й

---

¹⁴ Слід зазначити, що у Ходовичах Колесса побував у 1897 році [9].

¹⁵ Під час його праці у Самбірській гімназії 1903 у нього народився син Микола, який згодом згадував: "Коли я народився, вона (мама, Марія Яновська) була в Добромилі частіше, як у Самборі коло свого чоловіка" [5, с. 10].

обов'язками» [2, с. 57]. Зокрема, таким обов'язком етнографів і фольклористів НТШ у Львові була польова дослідницька діяльність. Таким чином, етнографічна праця Ф. Колесси у Ваньовичах могла бути інспірована вимогами до членів товариства проводити такі дослідження та обговоренням цієї проблеми на засіданнях товариства, насамперед його Етнографічної комісії

Водночас належить зазначити, що Ф. Колесса на зламі ХІХ–ХХ століть був також композитором, відомим і популярним у Галичині. Тому, цілком можливо, що фольклорні записи він планував використати також у своїй композиторській творчості. Хоча, правдоподібно, цього він таки не зробив. Не зважаючи на мої значні зусилля, прикладів використання ваньовицьких мелодій у композиторській спадщині Ф. Колесси віднайти не вдалося.

Пісні у Ваньовичах вчений транскрибував безпосередньо зі співу виконавців, оскільки на той час звукозаписувальною технікою він ще не користувався. Усі записи фольклорист докладно паспортизував, тож з них можна дізнатися, що його інформантами у тій експедиції були Іван Камінський, Сенько Дорош, Васька Гриб, Ганька Гадзиман, Ганька Сидоряк.

Загалом, за інформацією з рукописних документів, у Ваньовичах Ф. Колесса записав 26 пісень. Сам збирач ідентифікував їх як сім весільних, дев'ять побутових (звичайних пісень) та десять гаївок. Та начисто переписано тільки весільні та побутові, гаївок у чернетках віднайти наразі не вдалося. Серед весільних обрядових зустрічаються два типи ладканок, зокрема тип RV*6₃ (наприклад, «Зійди, Божейку, до нас», «Повій, вітрець, дорогойов», «Просити собі долі») та RV557₂ (наприклад, «Вой засьвітили, вой засьвітили два місіачейки іасні», «Ой всі соколи на іаворойку, зазульи на іаліні», «Ой мовив є клиновий листку, що не будеш падати»). Серед побутових: «Вой їхав джуман сім літ в подоли» (RV55;445), «Ой поїхав син мій в далеку дорогу» (RV66₂), «Червонаіа калинойка» (RV446;44;446), «Ой там у лісі під дубиною» (RV55₂), «Калино калино, чом ти в лузі стоїш?» (RV66₂), «Вой ти, дубе кучерявий, лист на тобі росте» (RV446₂), «Гайом зелененьким вода тече» (RV64;66;664), «Йшов іа, йшов іа без ліс без ліщину» (RV46₃), «І кінь змок, і іа змок» (RV*446₂) та інші.

Наразі експедиційні матеріали, які зафіксував Ф. Колесса у Ваньовичах не опубліковані та зберігаються, як згадано вище, у рукописній збірці Приватного архіву академіка Ф. Колесси у Львові під шифром «Папка 55. Фольклорні записи».

Рукописна збірка включає:

1. Польові транскрипції фольклориста двадцяти двох мелодій. Записи зроблені олівцем. Біля деяких з них зазначені номери, які, очевидно, фольклорист проставив вже при переписуванні пісень на чисто. Проблематичність опрацювання чернеткових рукописів полягає в тому, що з часом олівець затерся, відповідно це дуже утруднило розпізнавання записаного. Окрім того, ймовірно, науковець під час транскрибування творів намагався занотувати максимальну кількість інформації, використовуючи різні скорочення, через що багато знаків і позначок сьогодні складно ідентифікувати.

2. Переписані начисто польові записи – всього 16 пісень. Транскрипції пронумеровані, виконані чорнилом на окремих нотних листах. Кожен твір Ф. Колесса виписав на окремому аркуші нотного паперу. Всього збереглося 16 аркушів з такими транскрипціями.

3. Дотичні матеріали, зокрема два аркуші (сторінки з учнівського зошита) на яких виписано що і скільки було записано у Ваньовичах: які жанри і кількість зафіксованих там творів.

4. Наразі неідентифіковані аркуші-чернетки з транскрипціями.

Працюючи з архівними матеріалами, я розшифрувала та скопіювала (набрала на комп'ютері) чистові транскрипції Ф. Колесси та дещо з його чернеток, оскільки не все змогла відчитати.

З надією доповнити та уточнити відсутню інформацію, а також з'ясувати сучасний стан фольклорної традиції в селі Ваньовичах, в липні 2023 мною було проведено спеціальну музично-етнографічну експедицію слідами Ф. Колесси. Ознайомившись із селом, я з'ясувала, що тут діють школа, будинок культури, є дві церкви, залізнична станція, працюють два магазини, кафе.

Загалом спостерігається відхід від традиції, сучасні мешканці Ваньович неспівучі, багато жителів виїхало, проживає чимало переселенців, які не є носіями традиції, що побутувала тут понад сто років тому. Від єдиної інформантки Ольги Григорівни Андрейко 1949 року народження, яку пощастило знайти, і яка бодай орієнтувалася у фольклорній традиції села, мені вдалося записати 40 пісенних творів, зокрема 16 обрядових, з яких п'ять зимового календарного циклу (три коляди, одна колядка та одна щедрівка), шість весняного (гаївок), п'ять весільного (одну ладканку та чотири приспівки), а також чотири коліскові та двадцять звичайних пісень.

Пропоновані мною пісні із заздалегідь укладеного питальника подекуди нагадували виконавиці про подібні пісні: знайдено майже ідентично відтворену ладканку «Зійди, Божейку, до нас» / «Зійди, Господи, з неба» (тип збережено, слова інші), а, наприклад, пісня «Там у лісі під дубиною» (Приклад 1) побутує сьогодні вже у іншому варіанті – «Під дубиною, під зеленою» (Приклад 2), ймовірно, запозиченому з сусідніх сіл.

Складно сьогодні з'ясувати, яке завдання ставив перед собою Ф. Колесса 1901 року, чи мав він на меті зафіксувати повну жанрову сітку творів, які побутували тоді у Ваньовичах, але загалом тенденція залишилася схожою: великий пласт записаного і тоді, і тепер склали звичайні пісні.

Ще одну підказку я сподівалася отримати, опрацьовуючи матеріали переданого Проблемній науково-дослідній лабораторії музичної етнології ЛНМА архіву Ореста Яцківа. Серед матеріалів збірки натрапила і на два записи з Ваньовичів. 1997 року студентка Дрогобицького державного педагогічного університету Галина Миколаївна Заводяк записала 37 звичайних пісень від мешканки 1923 р. н. Ще один запис у 2000 році зробила студентка Леся Ігорівна Фляк від жительки села 1932 року народження. У тих експедиціях було записано 39 звичайних пісень. Проте, жодних паралелей із творами, які зафіксував у Ваньовичах Ф. Колесса, мені віднайти не вдалося. Можливо, якби експедицію здійснювали досвідченіші збирачі, їм би вдалося зафіксувати обрядові твори та, можливо, щось з того, що записав сто років перед тим Ф. Колесса.

Отож, Ваньовицька експедиція стала однією з перших у музично-етнографічній діяльності Ф. Колесси та представляє ранній період його дослідницької біографії. Очевидно, вчений планував опублікувати свої Ваньовицькі записи і для цього переписував їх начисто. Принаймні, вони вписані у його реєстр невиданих праць «Моя літературно-музикальна спадщина в рукописах. Праці викінчені, або майже викінчені, готові до друку». Проте ці записи так і залишилися в рукописах. Матеріали ж мають надзвичайну вартість, адже не лише дають можливість проаналізувати та прослідкувати початки музично-етнографічної діяльності Ф. Колесси, а й знайомлять з музичним фольклором регіону початку 20 століття, доволі скупо представленого у фаховій літературі.

Список використаної літератури та джерел

1. Гаївки / зібрав Володимир Гнатюк. Мельодії схопив на фонограф Осип Роздольський, списав Філарет Колесса. Львів, 1909. [2] + 267 + 100 с. (Матеріяли до української етнології ЕК НТШ; т. XII).
2. *Глушко Михайло*. Філарет Колесса і Наукове товариство імені Шевченка у Львові.
3. *Довгалюк Ірина*. Архів Філарета Колесси у Львові // Родина Колессів – спадкоємність науково-мистецьких традицій (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси) / упорядники І. Довгалюк, А. Вовчак. Львів, 2013. С. 14–32. (Серія "Українська філологія: школи, постаті, проблеми"; вип. 13).
4. *Довгалюк Ірина*. Приватний архів академіка Філарета Колесси у Львові: каталог. Львів, 2014. Машинопис, 202 с.
5. Етнографічний збірник / вид. Етногр. коміс. Наук. т-ва імені Шевченка. Львів : 3 друк. НТШ, 1895–1929. Т. 5 / вид. під ред. І. Франка. 1898. VI, 267 с.
6. *Кияновська Любов*. Син століття. Микола Колесса в українській культурі ХХ віку. Львів, 2003. 294 с.
7. Людові вірування на Підгір'ї / списав Філарет Колесса // Етнографічний збірник НТШ. Львів, 1898. Т.5. С.76–98.
8. Мельодії українських народніх дум списав по фонографу і зредагував Філарет Колесса: у 2 серіях. Львів, 1910. Серія I. LXXXVIII + 178 + 20 с. (Матеріяли до української етнології ЕК НТШ; т. XIII); 1913. Серія II.–XVI + 195 + 43 с. (Матеріяли до української етнології ЕК НТШ; т. XIV).
9. Музичний фольклор з Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського (систематизація матеріалу, вступна стаття, пісенні паралелі Ф. Колесси) / упорядкування, вступна стаття, примітки, переклад з польської Софії Грици. Київ, 1995. 432 с.
10. *Найдух Галина*. Невідомі записи Філарета Колесси із села Ходовичі на Львівщині // Друга конференція молодих дослідників народної музики: Матеріали. Львів, 2019. С. 9–11.
11. *Найдух Галина*. Початки музично-фольклористичної діяльності Філарета Колесси: становлення, доробок. Львів, 2021 Магістерська робота. Машинопис.
12. Народні пісні з галицької Лемківщини. Тексти й мелодії зібрав, упорядкував і пояснив др. Філарет Колесса. Львів, 1929. LXXXII + 469 с. (Етнографічний збірник НТШ; т. 39–40).

13. Народні пісні з південного Підкарпаття. Тексти й мелодії із вступною розвідкою Філарета Колесси. Ужгород, 1923. С. 122–142. (Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді; т. 2).
14. Народні пісні з Підкарпатської Русі. Мелодії і тексти зібрав і зредагував Філарет Колесса. Ужгород, 1938. С. 49–149. (Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді; т. 13–14).
15. Waniowice // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego. Warszawa: Druk «Wieku», 1892. T. XII. S. 937–938.

Приклад 1. Запис і транскрипція Філарета Колесси. Співали Васька Гриб, Ганька Гадзиман, с. Ваньовичі, 1901

Ой там у лі - сі під ду - би - но - ю
 За - спав го - лу - бец з го - лу - би - но - ю.

Приклад 2. Запис і транскрипція Лілії Ганушевської. Співала Ольга Андрейко, с. Ваньовичі, 2023

Під ду - би - но - ю, під зе - ле - но - ю,
 під ду - би - но - ю, під зе - ле - но - ю
 там си - дів го - луб з го-лу-би - но - ю,
 там си - дів го - луб з го-лу-би - но - ю.